

KVAZIDELIKTY

Bezdůvodné obohacení, kondikce

1) Co to byly v římském právu *condictiones*. Jaký mohl být jejich předmět?

Šlo o kvazikontrakty. Jednalo se o vztahy připomínající *mutuum*.

Pokud jedna strana odevzdala druhé peníze nebo převedla na ni vlastnictví věci za nějakým účelem, který se pak neuskutečnil, měla nárok na vrácení peněz nebo věci pomocí kondikce.

Předmět: *Condictio* byla abstraktně pojatá civilní žaloba znějící buď na **určitou částku** (*certa pecunia*) nebo na **určitou věc** (*certa res*).

V justiniánském právu najedeme tyto typy:

condictio indebiti (kondikce nedluhu) - žaloba na vrácení toho, co někdo poskytl v mylném domnění, že je dlužen, dluh z naturální obligace se ale posuzoval jako dluh řádný;

condictio ob causam datorum (kondikce z toho, co bylo poskytnuto z nějakého důvodu) - když někdo plnil z důvodu, který se nerealizoval

condictio ob turpem causam (kondikce z toho, co bylo plněno z důvodu potupného) - namířena proti tomu, kdo přijal plnění, jež je pro něho ostudné

condictio ob iniustam causam (kondikce toho, co bylo plněno z důvodu nespravedlivého) - navrácení plnění, které zákon zakazuje

condictio sine causa specialis (v užším smyslu)

- kondikce z bezdůvodného obohacení byly žaloby přísného práva, zněly na vydání všeho, oč byl žalovaný v době rozsudku obohacen.

2) Jak lze charakterizovat z dnešního pohledu následující římskoprávní kondikce. Najděte pro ně český výraz a příslušné ustanovení v občanském zákoníku.

- a) *condictiones sine causa* – obecné označení bezdůvodného obohacení - § 451 odst. 1
- b) *condictiones indebiti* – bezdůvodné obohacení, které bylo získáno bez právního důvodu - § 451 odst. 2
- c) *condictiones ob turpem causam* – bezdůvodné obohacení, které bylo získáno z nepoctivých zdrojů - § 451 odst. 2
- d) *condicitiones ob iniustam causam* – bezdůvodné obohacení, které bylo získáno z neplatného právního úkonu - § 451 odst. 2
- e) *condicitiones ob causam datorum* – bezdůvodné obohacení, které bylo získáno z důvodu, který se nerealizoval (**dnes zřejmě nemáme – leda § 451 odst. 1**)
- f) *condicitiones ob causam finitam* – bezdůvodné obohacení, které bylo získáno z právního důvodu, který odpadl - § 451 odst. 2

3) Co to bylo v římském právu *indebitum solutum*. Zná tento institut i občanské právo?

Šlo o „*plnění nedluhu*“. Dnes jde o plnění **bez právního důvodu** nebo o **plnění z právního důvodu, který odpadl**.

4) V čem se liší bezdůvodné obohacení od náhrady škody?

V případě bezdůvodného obohacení **nemusí být porušena právní povinnost**. Ten, který se obohatil **nemusí mít deliktní způsobilost** (bezdůvodně se tak může obohatit i dítě nebo duševně chorý jedinec). Obecně se **nevyžaduje zavinění**.

U bezdůvodného obohacení platí **princip naturální restituce** (§ 456 + 457, 458 odst. 1 ObčZ) – u náhrady škody **princip relutární náhrady**.

5) V kterých případech přichází do úvahy bezdůvodné obohacení z důvodu, který odpadl? Pokuste se je nalézt v občanském zákoníku?

Jde především o plnění přijaté z důvodu, který odpadl pro splnění **rozvazovací podmínky**. Dále plnění ze **zrušené smlouvy** (§ 507 odst. 1, § 648 odst. 2, § 655 odst. 1).

6) Jaký způsob občanský zákoník stanoví pro vypořádání bezdůvodného obohacení? Co se stane v případě, kdy není možné realizovat uvedení do původního stavu (naturální restituci)?

§ 456 ObčZ – *Předmět bezdůvodného obohacení musí být vydán tomu, na jehož úkor byl získán*

§ 458 odst. 1 – *Musí být vydáno vše, co bylo nabyto bezdůvodným obohacením.*

Pokud jde o **rozsah vydání bezdůvodného obohacení**, je povinný subjekt (bezdůvodně obohacený) zavázán vydat vše (nikoli více), co na úkor druhého oprávněného subjektu bezdůvodně získal včetně součástí (§ 120) i příslušenství věci (§ 121). Rozhodující je to, oč se povinný subjekt **obohatil v době získání bezdůvodného obohacení** (není proto právně významné, jestliže se např. do doby, než bylo oprávněným subjektem uplatněno právo na vydání bezdůvodného obohacení, původně získané obohacení snížilo, bylo spotřebováno, bylo převedeno na třetí osobu, nebylo mu vráceno). **Dobrá víra** obohaceného při vydání bezdůvodného obohacení je bez právního významu (jinak je tomu u užitků). Tak je právně zabezpečeno, že v souladu s významnou občanskoprávní zásadou „*neobohacovat se na úkor druhého*“ dojde k obnovení porušené hospodářské rovnováhy.

Pokud jde o způsob vydání bezdůvodného obohacení, ze znění 458 odst. 1 vyplývá, že musí být v první řadě **obnoven původní stav**, tj. stav existující před vznikem bezdůvodného obohacení. Obnova se děje v první řadě vydáním plnění, které bylo bezdůvodně získáno (tzv. naturální restituce).

Není-li naturální restituce dobře možná (např. získané bezdůvodné obohacení bylo spotřebováno, zničeno či ztraceno; odcizeno, prodáno, darováno) musí být oprávněné osobě poskytnuta protihodnota ve formě odpovídající **peněžitě náhrady** (§ 458 odst. 1). Musí se jednat o takový rozsah peněžitě náhrady, který by z hlediska ekvivalence a s ní spjaté spravedlnosti vyvážil majetkovou újmu, která vznikla oprávněné osobě tím, že není dobře možné vydat bezdůvodné obohacení v naturální formě. Platí, že náhrada v penězích se uskutečňuje **podle ceny plnění v době, kdy bylo bezdůvodné obohacení získáno**. V poslední době však soudní praxe umožňuje i poskytnutí náhrady v ceně, kdy má být bezdůvodné obohacení vydáno (resp. u nemovitostí se například připočítává i ušlý zisk z jejich potenciálního nájmu).

7) Které plnění nelze považovat za bezdůvodné obohacení?

a) Přijetí plnění na promlčený dluh

Promlčený dluh, tj. dluh trávající po uplynutí stanovené promlčecí době existuje po právu i nadále. Po důvodném vznesení námitky promlčení dlužníkem před soudem, což vede ke ztrátě nároku, se však subjektivního práva (pohledávky) odpovídajícího promlčenému dluhu již nelze s úspěchem domáhat, resp. je vymáhat u soudu (tzv. naturální obligace).

Jestliže však dlužník na promlčený dluh již dobrovolně plnil, plnil po právu to, co dlužil (plnil tzv. **debite**), takže se nemůže již poskytnutého plnění s úspěchem domáhat zpět z titulu bezdůvodného obohacení.

To, co bylo uvedeno o promlčeném dluhu, **neplatí o prekludovaném dluhu**. Bylo-li proto plněno na prekludovaný dluh, musí být takto poskytnuté plnění na základě žaloby z bezdůvodného obohacení vydáno.

b) Přijetí plnění ze hry či sázky

Platí to jen mezi fyzickými osobami.

Dluh na základě uzavřené smlouvy o hře či o sázce (jako hra nebo sázka se posuzuje i los) **musí platně existovat** (pokud by tomu tak nebylo a smlouva o hře či sázce by byla z nejruznějších důvodů podle § 37, zejména však podle § 39 neplatná, vrácení plnění by se řídilo § 451 odst. 2).

Rovněž tu jde o tzv. naturální právo, resp. o naturální dluh. To však na rozdíl od případu sub a) jako právo naturální povahy existuje **již od samého počátku svého vzniku**.

V těchto případech není proto rozhodné, zda tuto skutečnost dlužník v průběhu soudního řízení namítne či nikoli.

Naproti tomu práv (pohledávek) vzniklých ze hry či sázky vůči výhernímu podniku, který podle § 846 provozuje stát, nebo který byl úředně povolen, se lze před soudem úspěšně domáhat.

c) Vrácení peněz půjčených vědomě do hry nebo sázky

Zde platí *mutatis mutandis*, totéž, co bylo zmíněno výše sub b). I když se v tomto případě již výslovně nehovoří o fyzických osobách, soudní praxe nicméně s poukazem na povahu věci dovozuje, že i zde se fyzické osoby jedná.

d) Přijetí plnění na dluh neplatný pouze pro nedostatek formy

V těchto případech bylo sice plnění z hlediska formálně právního neplatné, avšak bylo odůvodněno (o tento případ by se jednalo např. tam, kde věřiteli plnil za dlužníka ručitel, ačkoli ručitelský závazek plnit nevznikl).

e) Poskytnutí plnění dodavatelem spotřebiteli bez objednávky

(§ 53 odst. 9)

Sporné může být, zda závazek z bezdůvodného obohacení vznikne i v případě, kdy bylo věřiteli splněno ještě před splatností (dospělostí) dluhu. I bez výslovné právní úpravy lze usuzovat, že ani v tomto případě se o bezdůvodné obohacení nejedná, neboť věřiteli se dostává — i když dříve — to, co mu po právu náleží.

8) V jaké lhůtě se právo na vydání bezdůvodného obohacení promlčuje?

Promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení je co do délky i počátku běhu promlčecí doby upraveno speciálně v § 107 ObčZ. Podle § 107 odst. 1 se právo na vydání bezdůvodného obohacení promlčí dva roky ode dne, kdy se oprávněný dozví, že bylo bezdůvodné obohacení získáno a kdo jej získal (tzv. **subjektivní promlčecí doba**). Pro začátek této subjektivní promlčecí doby se vyžaduje **skutečná** (nikoli předpokládaná) vědomost o tom, že bylo na jeho úkor získáno bezdůvodné obohacení a kdo je získal. Podle §

107 odst. 2 se však právo vydání bezdůvodného obohacení promlčí nejpozději za tři roky, a jde-li o bezdůvodné obohacení získané úmyslně, nejpozději za deset let ode dne, kdy k bezdůvodnému obohacení došlo - tzv. objektivní promlčecí doba.

Pokud uplynula alespoň jedna z těchto promlčecích dob a je vznesena námitka promlčení, nelze postiženému právo přiznat.

Jsou-li subjekty neplatné nebo zrušené smlouvy (§ 457 odst. 1) povinny vrátit si vzájemně vše, co podle ní dostaly, přihlédne soud k námitce promlčení jen tehdy, jestliže by promlčení mohla namítat i druhá smluvní strana (§ 107 odst. 3).

9) Jak se liší žaloba z bezdůvodného obohacení od žaloby vindikační (§§ 126, 130, 131)? Pokuste se porovnat oba instituty a příslušná zákonná ustanovení.

§ 130

(1) Je-li držitel se zřetelem ke všem okolnostem v dobré víře o tom, že mu věc nebo právo patří, je držitelem oprávněným. V pochybnostech se má za to, že držba je oprávněná.

(2) Nestanoví-li zákon jinak, má oprávněný držitel stejná práva jako vlastník, zejména má též právo na plody a užitky z věci po dobu oprávněné držby.

*(3) Oprávněný držitel má vůči vlastníkovi nárok na **náhradu nákladů**, které účelně vynaložil na věc po dobu oprávněné držby, a to v rozsahu odpovídajícím **zhodnocení věci** ke dni jejího vrácení. Obvyklé náklady související s údržbou a provozem se však nenahrazují.*

§ 131

(1) Neoprávněný držitel je povinen vždy vydat věc vlastníkovi spolu s jejími plody a užitky a nahradit škodu, která neoprávněnou držbou vznikla. Může si odpočítat náklady nutné pro údržbu a provoz věci.

(2) Neoprávněný držitel si může od věci oddělit to, čím ji svým nákladem zhodnotil, pokud je to možné bez zhoršení podstaty věci.

§ 458

(1) Musí být vydáno vše, co bylo nabyto bezdůvodným obohacením. Není-li to dobře možné, zejména proto, že obohacení záleželo ve výkonech, musí být poskytnuta peněžitá náhrada.

*(2) S předmětem bezdůvodného obohacení musí být vydány i **užitky** z něho, pokud ten, kdo obohacení získal, **nejednal v dobré víře**.*

*(3) Ten, kdo předmět bezdůvodného obohacení vydává, má **právo na náhradu nutných nákladů**, které na věc vynaložil.*

Je třeba upozornit na obsahový rozdíl v úpravě rozsahu vydání věci vlastníkovi (§ 130 a násl. ObčZ) a tomu, na jehož úkor bylo získáno bezdůvodně obohacení. Zatímco ten, kdo vydává předmět bezdůvodného obohacení, má **vždy právo na náhradu nutných nákladů**, které na věc vynaložil (§ 458 odst. 3 ObčZ), žalovaný v reivindikačním sporu má takové právo jen tehdy, je - li neoprávněným držitelem (to vyplývá z § 130 odst. 3 ObčZ, podle něhož se oprávněnému držiteli obvyklé **náklady související s údržbou a provozem** nenahrazují, jakož i z § 131 odst. 1 ObčZ, podle něhož neoprávněný držitel může odpočítat **náklady nutné pro údržbu a provoz věci**).

Podle § 130 odst. 2 ObčZ má oprávněný držitel, není-li stanoveno jinak, stejná práva jako vlastník (oprávněný držitel může věc spotřebovat nebo i zničit, aniž by vlastníkovi vůči němu vznikl jakýkoliv nárok). Tento závěr však nelze přijmout pro nárok dle § 457 ObčZ). Oprávněný držitel má též **právo na užitky a plody věci**, které není povinen vydávat vlastníkovi. **Proto v důsledku užívání anebo i spotřebování věci oprávněným držitelem**

nedochází k jeho bezdůvodnému obohacení. Pokud o obohacení jde, jeho důvodem je oprávněná držba a nejde u obohacení bezdůvodné.

Obecně se uznává, že nároky z bezdůvodného obohacení lze uplatnit tehdy, jestliže věc nelze řešit podle zvláštního ustanovení zákona. Konkuruje-li však právní úpravě odpovědnosti za neoprávněný majetkový prospěch jiná, a to zvláštní úprava určitého právního vztahu, je nutno použít této právní úpravy.

Proto nelze na vzájemné vztahy držitele a vlastníka upravené v § 130 a v § 131 ObčZ vztáhnout § 458 ObčZ. Bylo by totiž absurdní, pokud by vlastník, který by se nemohl domoci **náhrady od oprávněného držitele za spotřebovanou věc**, jednoduše upravil skutková tvrzení a dovodil, že držitel se spotřebováním anebo užíváním věci obohatil, a žádal by vydání obohacení. Stejně tak by vlastník v případě, že oprávněný držitel věc dostal darem a později ji věnoval dále, mohl žádat o poskytnutí peněžité náhrady podle § 458 odst. 1 ObčZ, neboť vydání věci již není možné.

Došlo by též ke kolizi s § 458 ObčZ, jemuž pro zvýhodnění toho, kdo vydává bezdůvodné obohacení, postačuje **prostá dobrá víra**, zatímco § 130 a násl. požaduje **dobrou víru se zřetelem ke všem okolnostem**. Například podle ustanovení o bezdůvodném obohacení není povinen vydat užitky z něj (a nabývá k nim tedy zřejmě vlastnictví) ten, kdo byl v dobré víře. Naproti tomu oprávněným držitelem, který není povinen užitky vydat, je jen ten, kdo byl v dobré víře se zřetelem ke všem okolnostem; může se tedy stát, že ve stejném případě by někdo nabyl k užtkům a plodům vlastnické právo podle § 458 ObčZ, zatímco podle § 130 a násl. ObčZ by toto nabytí bylo vyloučeno.

10) V jakém režimu se bude promlčovat právo na vydání bezdůvodného obohacení v obchodních závazkových vztazích? Použije se pro promlčení úprava z občanského nebo obchodního zákoníku? (pomůcka srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 35 Odo 619/2002)

*„Vznikne-li ve vztazích mezi podnikateli při jejich podnikatelské činnosti bezdůvodné obohacení přijetím plnění z právního důvodu, který odpadl, řídí se **promlčení práva na jeho vydání právní úpravou obchodního zákoníku**“.*

Dovolateli lze přisvědčit v tom, že právní úprava bezdůvodného obohacení obsažená v občanském zákoníku je úpravou komplexní a uplatní se jak pro občanskoprávní, tak i pro obchodní závazkové vztahy, když obchodní zákoník institut bezdůvodného obohacení neupravuje (srov. § 1 odst. 2 obchodního zákoníku).

Skutečnost, že obchodní zákoník nemá vlastní úpravu bezdůvodného obohacení však neznamená, že závazkový vztah vzniklý mezi tím, kdo se obohatil, a tím, na jehož úkor se takto obohatil, nemůže být svou povahou vztahem obchodním. Jelikož obchodní zákoník neupravuje veškeré závazkové vztahy, do nichž podnikatelé, popř. osoby uvedené v § 261 odst. 2 obchodního zákoníku, vstupují, nelze jen z toho, že určitý závazkový vztah je upraven pouze v zákoníku občanském, vyvozovat, že jde o vztah občanskoprávní. Občanskoprávní charakter závazkových vztahů vzniklých z bezdůvodného obohacení pak nevyplývá ani z ustanovení § 261 odst. 6 obchodního zákoníku, když toto ustanovení je aplikovatelné pouze na smlouvy neupravené v hlavě II. části třetí obchodního zákoníku a upravené jako smluvní typy v zákoníku občanském.

Je-li (v daném případě) závazkový vztah založený mezi účastníky smlouvou z 1. února 1994 (vztah mezi samosprávnou územní jednotkou a podnikatelem při jeho podnikatelské činnosti, týkající se zabezpečování veřejných potřeb - srov. § 261 odst. 2 věta první obchodního zákoníku) vztahem obchodním, má nepochybně obchodní povahu i závazkový

vztah vzniklý z bezdůvodného obohacení, k němuž došlo proto, že původní právní důvod plnění (obchodní smlouva) odpadl.

Povaha právního vztahu účastníků vzniklého plněním z právního důvodu, který odpadl, je pak rozhodující i pro řešení otázky zásadního právního významu vytyčené dovolatelem v podaném dovolání, tj. zda promlčení práva na vydání majetkového prospěchu získaného z právního důvodu, který odpadl, se řídí právní úpravou zákoníku občanského či obchodního.

Právní úprava promlčení v obchodním zákoníku má komplexní povahu. V ustanovení § 387 je upraven předmět promlčení, v ustanoveních § 388 - § 390 účinky promlčení, v ustanoveních § 391 - § 401 počátek a trvání promlčecí doby, v ustanoveních § 402 - § 407 stavení a přetržení promlčecí doby a v ustanovení § 408 obecné omezení promlčecí doby.

Skutečnost, že obchodní zákoník výslovně neupravuje počátek běhu promlčecí doby a její délku, pokud jde o právo na vydání bezdůvodného obohacení (na rozdíl od občanského zákoníku - srov. jeho § 107), pak neznamena nutnost aplikace právní úpravy občanského zákoníku, nýbrž pouze to, že tyto otázky je zapotřebí řešit dle obecných ustanovení obchodního zákoníku o promlčení (dle jeho § 391 a § 397). Jelikož obchodní zákoník je v poměru k občanskému zákoníku předpisem zvláštním (*lex specialis*), což platí i pro obecná ustanovení obchodního zákoníku upravující promlčení (§ 391 a § 397) v poměru k ustanovení § 107 občanského zákoníku, platí, že **při řešení otázky promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení v obchodních vztazích se použije především právní úprava obsažená v obchodním zákoníku.**

Shora uvedený závěr odpovídá rovněž právnímu názoru vyslovenému Ústavním soudem v nálezu ze dne 8. července 1999, sp. zn. III. ÚS 140/99 (uveřejněnému ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu ČR, svazku 15, ročníku 1999, dílu I. pod číslem 101). V tomto nálezu Ústavní soud uzavřel, že rozhodující pro řešení otázky, který právní předpis je nutno použít (při posuzování promlčení nároku na vydání bezdůvodného obohacení), je podstata společenského vztahu, v němž podnikatel vystupoval.